

КРЕАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

О.Л. Морозов

здобувач

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

У статті досліджується явище інформаційної безпеки. Розкриваються її зміст, сутність та найважливіші особливості. Формулюється поняття інформаційної безпеки як наукової категорії. Аналізуються деякі причини незадовільного стану забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Обґрунтовуються можливі шляхи вирішення накопичених у цій сфері проблем. У ході роботи автор намагався використовувати творчі, нестандартні підходи для дослідження всього комплексу зазначених питань.

Ключові слова: інформаційна безпека, національна безпека, інформаційне середовище.

В умовах модернізації економічного, політичного і соціального устрою українського суспільства, перетворення всіх державних і суспільних інститутів на тлі динамічних процесів, що відбуваються на світовій арені, особливої гостроти набувають проблеми забезпечення національної безпеки української держави, у тому числі й у такій специфічній і життєво важливій сфері, як інформаційна. Інформаційна сфера в нинішніх умовах є суттєвим чинником впливу на життя суспільства, його політичної, соціально-економічної, оборонної сторін і, з огляду на це, виключно важливими є питання, пов'язані з інформаційною безпекою. Соціально-політична рефлексія даних проблем у значній мірі визначається динамікою сучасних політичних процесів, пов'язаних з формуванням нового світового порядку в умовах глобалізації, об'єктивними процесами зміни ролі і місця України на світовій політичній арені.

Проблеми забезпечення інформаційної безпеки України в тому або іншому ступені знаходять своє відображення не тільки в дослідженнях і теоретичних розробках вітчизняних учених: Макаренка Є.А., Кормича Б.А. Додонова О.Г., Литвиненка О.В., Янішевського С.О., Сосніна О.В., Юдіна О.К., Богуша В.М., але й в офіційних документах. Такі поняття, як: національна безпека, інформаційна безпека, інформаційна організація держави закладаються в підставу різного роду політичних доктрин і концепцій більшості суспільних, політичних організацій і рухів країни. Вони стали предметом законотворчого процесу, привертають пильну увагу державних органів законодавчої і виконавчої влади України, політичного керівництва країни, засобів масової інформації та сприймаються суспільством як одні з найбільш актуальних і життєво важливих для сучасного стану і перспектив розвитку української державності, демократії, гарантій захисту інтересів суспільства й особистості. Але, на сьогодні, як не дивно, поняття "інфор-

маційна безпека" в українському законодавстві не визначено. Для забезпечення інформаційної безпеки на законодавчому рівні необхідно чітко визначити зміст поняття інформаційної безпеки. Використовуючи відповідні теоретико-методологічні підходи, зробимо спробу проаналізувати на підставі дослідження явища інформаційної безпеки як об'єкта політологічного аналізу. Науковим завданням статті є висвітлення авторського погляду на причини незадовільного стану інформаційної безпеки України та обґрунтування можливого шляху розв'язання накопичених у цій сфері проблем.

Вихідним моментом дослідження у цьому зв'язку, важливим з методологічної точки зору, є виявлення змісту, структурно-логічних і функціональних залежностей між собою таких понять, як безпека та національна безпека, що є вихідними поняттями, якими в ході дослідження припускає оперувати автор, а також їхнє співвідношення з іншими категоріями і поняттями предметно-об'єктної області.

Поняття „безпека” та „небезпека” у будь-якій інтерпретації пов'язані із станом певного об'єкта, що характеризується відсутністю або наявністю реальної чи потенційної загрози. Безпека – це стан, при якому кому-небудь, чому-небудь не загрожує небезпека будь-якого виду, існує захист від небезпеки. Поняття „національна безпека” вперше з'явилося в політичному лексиконі в США, в 1904 році, у посланні президента Т.Рузвельта до Конгресу, де він обґрунтував приєднання зони Панамського каналу інтересами національної безпеки [1].

Сьогодні національна безпека, як об'єкт досліджень політичної науки, розглядається вченими і практиками з усіляких позицій. Однак, найбільш розповсюдженим став підхід, відповідно до якого під національною

безпекою розуміється „стан захищеності” суспільства і його складових від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є властивістю соціальної системи. Такий підхід закріплений і в Законі України „Про основи національної безпеки України”, у статті 1 якого безпека визначена як „захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам”.

Осмислення поняття „національна безпека” відбувалося в ході тривалої еволюції поглядів людського суспільства на походження і розвиток держави, тих його інститутів, що забезпечують безпечний і вільний розвиток того або іншого співтовариства і його громадян. Ще Аристотель, Н. Макіавеллі, Б. Спиноза, Дж. Локк і інші мислителі минулого виявили, що при сильній державі, з мудрим керівництвом, надійно забезпечена цілісність, суверенність суспільства, його процвітання. „Безпека – головна чеснота держави”, – відзначав Б.Спіноза [2], а Ж-Ж. Руссо вважав „турботу про самозбереження” найважливішою турботою держави [3].

Пережитий світом черговий етап технологічної революції в інформаційній сфері обумовлює серйозні зміни у суспільстві в цілому. Змінюється спосіб життя мільйонів і мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються все нових сфер діяльності. Інформаційна сфера стає не тільки найважливішою сферою міжнародного співробітництва, але й об'єктом суперництва. Проблеми в сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протиборства різних держав, інформаційної нерівності. Це стає актуальним у зоні забезпечення національної безпеки України. У ній чітко виділяється специфіка забезпечення інформаційної безпеки. Так, норма ст. 17 ч. 1 Конституції України встановлює, що „захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу”. Питання забезпечення інформаційної безпеки знайшли своє відображення у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007, а також у Законі України „Про основи національної безпеки України”, який зазначив ключові сфери національної безпеки, у тому числі і інформаційну. До речі, вперше поняття „інформаційна безпека” було також вжито в США, в Законі про національну безпеку 1947 року (The National Security Act of 1947), як складова національної безпеки держави.

Аналізуючи дослідження відомих вітчизняних науковців, потрібно зазначити, що більшість визначень категорії інформаційної безпеки ґрунтується на позиціях концепції інтересу і розумінні інформаційної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки. Так Соснин О.В. визначає поняття інформаційної безпеки на підставі аналізу інформаційних загроз для усунення або послаблення дії яких державою створюється система інформаційної безпеки і врахуванні всіх складових національної безпеки. На його думку, інформаційна безпека – це „стан захищеності національних інтересів у інформаційній сфері, які визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави” [4]. Учасники круглого столу „Інформаційна безпека України: сутність і проблеми”, що проводився Національним інститутом стратегічних досліджень (урядова інституція для проведення досліджень, аналітичного прогнозування та стратегічного планування з метою забезпечення інформацією Ради національної безпеки і оборони та Президента України), запропонували таке визначення поняття інформаційної безпеки: „Під інформаційною безпекою варто розуміти такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави, за якого зводиться до мінімуму заподіяння шкоди через неповноту, несвоечасність та недостовірність інформації, негативного інформаційного впливу, негативних наслідків функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації” [5]. С нашої точки зору, такий підхід розкриває лише одну сторону досліджуваного процесу. Представляється, що явище інформаційної безпеки повинне оцінюватися з урахуванням більшої кількості факторів і критеріїв.

Юдін О.К. і Богуш В.М визначають інформаційну безпеку (у найзагальнішому вигляді), як „стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави” [6]. Показово, що таке визначення закріплено на законодавчому рівні в Російській Федерації. Проте, такий підхід потребує, по-перше, чіткого визначення терміну „середовище”, а по-друге – з переліку суб'єктів інформаційної безпеки виключено суспільство в цілому. Країни – члени Європейського Союзу на 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН висловили своє спільне розуміння поняття інформаційної безпеки: „Інформаційна та мережна безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих

змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації; захист інформації, що стосується військового потенціалу та інших аспектів національної безпеки". Як бачимо, в даному визначенні під предметом безпеки розуміються конкретні види інформації, а не узагальнене поняття „національних інтересів” чи „інформаційної сфери” [7]. Але, на нашу думку, такий раціональний підхід не зовсім коректний для визначення загального поняття, бо він не в змозі врахувати весь видовий спектр інформації, який належить захисту. Іншим недоліком такого підходу є визначення інформаційної безпеки тільки з позицій захисту інформації, не враховуючи інші аспекти, наприклад, гуманітарні.

Б.А. Кормич обґрунтовує свій погляд з позицій умов існування суб'єкта інформаційної безпеки. За його думкою, інформаційна безпека – це „захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства і держави”[8]. Погоджуючись з зазначеним, слід відмітити, що таке визначення звужує регулювання відповідних інформаційних відносин до конкретних (правових) засад, залишаючи поза увагою інші, наприклад, організаційні.

Проведений аналіз теоретико-методологічних основ явища інформаційної безпеки дає підстави стверджувати наступне: інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційних процесів в державі, що забезпечують захист національних інтересів і гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, суспільства і держави.

У Стратегії національної безпеки України зазначається, що „наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій тощо”. Загроза національній безпеці України в інформаційній сфері багато в чому пов'язана з незбалансованістю державної політики в цій сфері. Досі не забезпечено поєднання підходів як до формування законодавчої бази, створення правових засад для побудови, функціонування і розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки, так і організаційного забезпечення, чіткого визначення функцій та раціонального їх розподілу між суб'єктами інформаційних відносин й реалізації всього комплексу стратегічних завдань зміцнення національної безпеки України в інформаційній сфері.

Основою вирішення зазначених питань могло б стати формування загальнодержавної стратегії інформаційної безпеки у вигляді нау-

ково обґрунтованої державної Доктрини, яка б визначила основні шляхи і напрямки реалізації концептуальних положень інформаційної безпеки в Україні. На підставі цих концептуальних положень будувалося б широке коло політичних заходів і дій у зовнішній та внутрішній політиці держави у сфері інформаційної безпеки. Доктрина інформаційної безпеки повинна стати логічним продовженням Стратегії національної безпеки і розроблятися законодавчими органами і політичним керівництвом держави з використанням сучасних науково-теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених про сутність та зміст інформаційної безпеки і досвіду провідних країн світу у цій сфері. Її основні вимоги повинні деталізуватися в законодавчих та інших нормативно-правових актах, знаходити висвітлення в стратегії розвитку держави у виді цільових державних програм і проектів.

Але практика державного будівництва в Україні показує, що в ході становлення нинішньої системи державного і політичного управління на різних організаційних рівнях склалася практика створення так званих „команд”, коли політичний лідер, що досяг вершин державної влади, „розсаджує на місця” своїх довірених осіб. З погляду індивідуальної психології і менеджменту малого та середнього бізнесу це можливо і виправдано. Однак, з погляду реалізації державних інтересів, така кадрова політика є відображенням, щонайменше, некомпетентності політичного керівництва. Зазначимо, що керівники будь-якого рангу повинні, насамперед, відповідати вимогам, які ставляться до фахівців в області державного управління і це має бути підтверджено відповідною освітою, кваліфікацією й досвідом роботи. У протилежному випадку ми лише узаконуємо порочну систему кругової поруки і кумівства.

Зазначене повною мірою відноситься і до інформаційної сфери. Так само, як і в будь-якій іншій сфері державної діяльності, останнім часом перерозподіл функцій між першими і вищими посадовими особами міністерств і відомств, а також реорганізація апарата відбуваються, як правило, не для рішення конкретної задачі, що стоїть перед державою (відомством), а з позицій суб'єктивних оцінок і результативності „командної гри”, а іноді для усунення політичних опонентів і конкурентів.

Закономірним результатом політичних інтриг стає прагнення посадових осіб реалізувати особистісні інтереси на ниві державної діяльності з найменшими втратами для індивідуального благополуччя. Таким чином, закономірності політичної „боротьби за

існування” (володіння владою) призводять до появи спочатку стереотипу поведінки особистості, потім стають моделлю діяльності апарата влади і перетворюються на еталон для організації діяльності інших суб'єктів управління, суб'єктів політики.

У рамках порочних моделей політичної діяльності які-небудь науково обґрунтовані і теоретично вивірені концепції і доктрини виявляються мертвонародженими. Ось чому в процесі розробки національно-державної стратегії розвитку України й в інформаційній сфері спостерігається стагнація. Це підштовхує до думки, що політичне керівництво не здатне розв'язувати загальнонаціональні проблеми інформаційної безпеки на основі науково обґрунтованих шляхів і напрямків розвитку науки та практики. Воно лише мистецьки прикривається наукоподібною риторикою, популістськими заявами про пріоритети національної безпеки і турботи про національні інтереси.

Щоб не залишитись на периферії історичного розвитку, Україні сьогодні потрібно здійснити надзвичайні зусилля у сфері розвитку інфо-

ційної організації держави. Вагомим чинником прискорення цього процесу повинні стати нестандартні, творчі підходи до вирішення всього комплексу накопичених проблем. Незадовільний стан забезпечення інформаційної безпеки сьогодні зумовлений у тому числі і нормативною невизначеністю понять та категорій, зокрема на рівні юридичних актів. Передумовою зміни парадигми (спрямованості і методології) політичної діяльності з розвитку інформаційної організації держави та забезпечення інформаційної безпеки країни повинно стати розуміння українською політичною елітою інформаційних проблем, як політичних чинників для прийняття рішень, що невід'ємні від глобальних проблем українського суспільства, усвідомлення того, що інформація є одним з основних ресурсів держави, а системи, покладені в основу її обробки та захисту, сприяють розвитку і становлять основні соціальні інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Політологія*: енциклопедический словарь/Общ. ред. и сост.: И.Аверьянов. – М.: Изд. Моск. коммерч. ун-та, 1993. – С.197–198.
2. *Спиноза Б.* Избр. Соч. у 2-х томах.– М.,1965.– Т.2, С.38.
3. *Руссо Ж.–Ж.* Про суспільний договір // Трактаты. – М.,1969. – С.171.
4. *Соснін О.В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С.376.
5. *Информационная безопасность Украины*: сущность и проблемы. — <http://www.niss.gov.ua/book/panorama/index.htm>.
6. *Юдін О.К., Богуш В.М.* Інформаційна безпека держави: Навчальний посібник. – Харків: Консул, 2005. – С. 38.
7. *Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security / Report of the Secretary-General. Fifty-six session. 3 July 2001. United Nations. A/56/164.*
8. *Кормич Б.А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – С. 92.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2007 р.

